

A választmány jelentése az Egyesület működéséről.

Tisztelt Közgyűlés!

Beszámolni egy hirtelen elfutó esztendőnek külső történetéről, alig jelent egyebet, mint hű visszaemlékezést az év eseményeire s azoknak pontos összefoglalását. Az ilyen beszámoló jelentés azonban annál kényesebb föladat, mennél nagyobb felelősség nyomja a számadó választmányt és intéző szerveit. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület egy esztendei munkája pedig nem merülhet ki az alapszabályok keretében folytatott rendszeres működésben, hanem alapszabályaink szellemében kötelező alkotásra irányul. Ha szabad hasonlatot használni, Egyesületünknek nem az a feladata, hogy minden esztendőben bizonyos számú téglát hordjon épülés alatt álló közműveltségünk egyik temploma kiépítéséhez, hanem az, hogy vagy egy-egy tartó szerkezetet rakjon és egy-egy meglévőt művészileg kialakítson, vagy hogy az épülő Palladium számára maradandó dísz, állandó értékű alkotást, szóval formában művészi, anyagban értékes részletet teremtsen. Mert a mi Egyesületünk amilyen kiváltságos helyzetet foglal el a Királyhágón innen, éppen olyan súlyos földadatot végez az egész Magyarország nevében és számára.

Egyesületünk alapítása igéi szerint múzeumot létesít és tart fenn, tudományt művel és népszerűsít. A közművelődési politikában tehát két olyan nagy kötelesség betöltésére van hivatva, amelyeknek csak egyike is elegendő volna, hogy akaratát és képességét komoly próba alá vesse. A magyarországi közművelődési és múzeumfenntartó társadalmi egyesületeink egyike sem tűzött maga elé ilyen halmozott és ilyen fontos kötelességeket. Tudományt művelő és terjesztő egyesületek a maguk sajátos céljai művelésére alakultak s mindenik külön-külön csak a saját föladatát végzi; múzeumot fenntartó testületek csak múzeumért, legfeljebb lokális tudományos és irodalmi törekvésekért hevülnek; így egyes közművelődési szervezeteink munkaköre csupán kis része a mi föladatunknak. Valóban alapítóinkban keleti fajunkat jellemző merészséget, elhatározottságot, fatalizmust és eszményiséget kell látnunk, de látnunk kell bizonyos kényszerűséget is, mikor az alapítás történetén elmélkedünk. S úgy látszik, hogy mind ezek a nemes lelki tulajdonságok a fölük alapított Egyesülettel együtt szállottak át utódaikra, tehát reánk is,

a gondjainkra bízott intézménynek mai sáfáira. Történetünk és multunk ismerete pedig igazolja, hogy Egyesületünk élete aszerint alakult, amint az alapítás ígéinek (múzeum és honismeret, tudomány és irodalom) egyensúlya megbillent, vagy amint ez ígék egyike-másika a többi rovására indokolatlanul előtérbe toltult vagy tolódt.

Megállapítva tehát ezt a gazdag programot, mely a társadalmi úton végezhető minden lényeges közművelődési föladatot összefog, Egyesületünk bizonyára kivételes föladatra van rendelve s ezért tudományos, múzeumi és közművelődési szerveink sorában valamennyinél tökéletesebbnek látszik, mivel alapításában nem ezek egyike vagy másika lebegett követendő cél gyanánt: hanem az általok elérhető nemzeti műveltség, mélyíthető honszerelem és nemesíthető fajunk politikai elsősége. E gondolatok külön-külön is méltók lennének a legnagyobb elismerésre, de együtt és egy társadalmi alkotás élő lelkiismeretévé téve: azt mutatják, hogy magasabb eszményből, szigorúbb törvényből, bölcsőbb megfontolásból fakadtak, hogy összeforrasztásukban elemi erők dolgozhattak: a nemzetünket fenyegető veszedelmek és kristályosodásukban izzásig hevített szenvedély: a haza szeretete. Csupán ez a nagy és eszményi hevület foghatott mindent egybe, csupán ez mozdíthatott meg minden szívet és akaratot. E nagy időnek és nagy elhatározásnak ide röppenő sugara ma is fényes, termékenyítő és meleg sugár. Ha ezt a sugarat prizmánkon ma bocsátjuk át, spektrumát az ötvenes évek eszményi világának érzésre, áldozatra és cselekvésre kész erényeire bonthatjuk föl. Ezek a kivételes erények állottak Egyesületünk bölcsőjénél s ez erényeken alapuló etikai parancs szabta meg programját, amiért Egyesületünk ma is kivételes helyzetben van és kivételes jelentőségre emelkedik rokon intézményeink körében.

A mikor tehát ennek a nagy áldozatokkal nagy föladatokra rendelt Egyesületnek mult évi történetét, életének egy esztendejét ismertetjük, számot kell vetnünk magunkkal is, hogy súlyos kötelességünknek mi magunk hogy feleltünk meg, de számot kell vetnünk másokkal is, hogy mások mennyiben jártak kezünkre drága örökségünk gyöngéd szeretetében.

Egyesületünk külső története ismertetésében választmányunk működésének egyes adatai és tisztikarunk munkájának igazoló kimutatásai vonzanak. Választmányunk tiz rendes ülésében 214 jegyzőkönyvi szám alatt 405 ügyirat elintézésével végezte munkáját. A titkári iroda forgalma évről-évre emelkedőben van és híven mutatja működési körünk tágulását. Ha az így emelkedő forgalomban a jubiláris év (1909) hirtelen felszökkenése egy darabig magában állott is, az elmúlt csöndes esztendőnek az az eredménye, hogy az idén a jubiláris év forgalmát elértük, mindennél jobban mutatja, hogy az emelkedés nemcsak rohamos, hanem állandó is. Ez az örvendetes tapasztalás a központi kezelésben abban is mutatkozik, hogy póstai kézbesítő könyvünk helyett újat nyíttottunk, helyi kézbesítéseink száma az előző éveket háromszoro-

san meghaladta; hogy a forgalom gyorsabb elintézése céljából újabb nyomtatványok készítésének szüksége merült föl. Sajnálattal említem föl, hogy a nagy forgalom következtében részint irodai kiadásainkat, részint kezelő személyzetünket erősen meg kellett terhelni, mivel Egyesületünk portómentessége erősen korlátolt. Helyi portómentességünk nincs, nyomtatványaink nagy részét (Évkönyv 1910. Dési vándorgyűlési Emlékkönyv) is úgy kellett e miatt széthordatni.

E helyzet visszasságán segítő, portómentességünk kiterjesztését ismételten kértük, de sajnálattal kell jelentenünk, hogy a Kereskedelmi Miniszter úr kérésünket ismételten megtagadta. Igaz ugyan, hogy ez a visszaútasítás nem csupán nekük szól, hanem más rokon intézményeknek is, melyek nevében a Vallás- és Közlekedésügyi Miniszter úr a Kereskedelmi Miniszter úrhoz fordult. E ridegen visszaútasító végzést közlő *Értesítő** helyett talán szabad nekünk elmondani, hogy mivel a postai tarifa határozmányai a Miniszter urat kötik s hogy mivel a portómentességben túltengést tapasztalt, álláspontja következetes és törvényes ugyan, de ez a törvényes és következetes visszaútasítás sem rajtuk, sem a többi intézményen nem segít.

A fejlődő élet és a kopogtató szükség előtt még más viszonylatokban is ajtót kell nyitni, de közművelődést, tudományt és múzeumokat szolgáló intézmények előtt következetességből ajtót zárni nem lehet a magyar állam földadata, mert a pósta útján széthordott magyar levél, írat és könyv, még egy szárnyat köt a magyar szárnyas kerékre, mely magyarságunkat és műveltségünket szét vinni van hivatva. Az idejét múlt postai határozmányok megváltoztatása, közművelődési intézményeink szabad és olcsó mozgása érdekében bizonyára volna olyan fontos nemzeti érdek, a mely megérdemelné a velejáró fáradságot.

Az Egyesület kormányzó szervei: közgyűlése és választmánya közös akarattal és szeretettel végezték földadataikat. A választmány kijelölése alapján múlt évi közgyűlésünk a szabályszerűen kilépő dr. gróf Bánffy Miklós, dr. Gidófalvy István, dr. Hirschler József, dr. Kenessey Béla, báró Mannsberg Sándor, dr. Márki Sándor és dr. Udránszky László választmányi tagokat az 1911/13 évekre, a lemondás és elhalálozás miatt megürült helyekre pedig, Váró Béni tanfelügyelőt az 1909/11 évekre, Fekete Gábor ítélőtáblai elnököt és dr. Gergely Samu egyet. rk. tanár, alapító tagot 1910/12 évekre választmányi tagokul megválasztotta. A választmány dr. Gyalui Farkast, kit ő Felsőge könyvtárigazgatói címmel és jelleggel ruházott föl, az állammal kötött szerződés és alapszabályaink 39. §. b. pontja értelmében a választmányba behívta. Az orvostudományi szakosztály elnöke, dr. Purjesz Zsigmond, nyugalomba vonulásával, a szakosztály dr. Davida Leót választotta meg elnökéül, ki előde székét választmányunkban is elfoglalta. A jog- és társadalomtud. szakosztály a Budapestre távozó dr. Erődi Béla helyére titkárnak 3 évre dr. Tóth György törvényszéki bírót választotta meg, ki ennél fogva választmányunk tagjai közé behívatott.

* Múzeumi és Könyvtári Értesítő V. 299. 1.

Az Egyesület tisztikarában a márczius hó 8-án tartott harmadik rendes választmányi ülésen a választásakor elhangzott kijelentéséhez ragaszkodó dr. Szádeczky Gyula főtitkár és nagymérvű elfogultságára hivatkozó Kováts Ede ellenőr lemondása által megürült állásokat közgyűlésünk a választmány javaslata alapján betöltvén, ellenőrül Tanács Józsefet, főtitkárul alulfrottat választotta meg. Az utóbbi állását a választás után azonnal, az új ellenőr hivatalát mult évi július 7-én szabályaink értelmében vette át. Az Egyesület két távozó tisztviselője szolgálatát és érdemeit ugyan hivatalosan is elismerte és értök nekik jegyzőkönyvi köszönetet is szavazott, de az erre való emlékezés kedves alkalmat nyújt arra, hogy e minőségükben tett működésükről hálánk újabb nyilvánításával s meleg üdvözléssel emlékezzünk meg.

Az Egyesület vonzó ereje ebben az esztendőben sem pihent, új meg új törekvéseket kapcsolt magához, részint újonnan belépő tagjai, részint körülötte álló és benne dolgozó barátai és támogatói által. Sajnos azonban, hogy azok a körülmények sem szüneteltek, melyek miatt tagjainknak egy kisebb hányada szervezetünkől megválni volt kénytelen s még sajnosabb, hogy pótolhatatlan veszteségeink is voltak. E változásoknak pontos kimutatáshoz elhunyt tagjainkról való megemlékezésünk szolgáltatja a legszomorúbb adatot.

Alapító tagjaink közül *Pór* Antal kanonok, *Korbuly* Bogdán és br. *Bornemissza* Károly ny. főispán, rendes tagjaink közül br. *Bánffy* Dezső, *Porutiu* Viktor ügyvéd és nagyklopotivai *Pogány* János, dr. *Bartha* János, *Weisz* Mór, *Hunwald* Lipót, választmányunkból dr. *Jancsó* György, egyetemi ny. r. tanár elhunytáról nyertünk szomorú hírt. Dr. Jancsó Egyesületünknek régi tagja, az új alakulás idején csatlakozott szorosabban törekvéseinkhez s mellettök híven és a tőle megszokott következetességgel ki is tartott. Az erdélyi magyarság művelődésében rejelő nemzeti erőt mélyen megértette és egyetemi tanszékén kívül, társadalmi szereplésében széles körre, tehát Egyesületünkre is, kiterjesztette. Ez a gondolat fűzte össze őt, a magyarországi magyart, két erdélyi főúrral, br. Bánffyval és Bornemissza Károly báróval. Amaz, mint erdélyi politikus, kit erényei a magyar politikai közélet vezetői közé, majd vezérévé, utóbb bátor és független kritikusává emeltek, nagy területekre kiható, magas politikai állásában ugyanazért a gondolatért hevült és dolgozott, a melynek politikai jelentőségét Erdélyben lehet igazán megérteni, legjobban megtanulni és itt kell legkövetkezetesebben képviselni. Bornemissza báró kisebb működési körben, de ugyan olyan szenvedelemmel s ugyanazt a gondolatot szolgálta. De míg amaz egész lényét átfogó hivatása érzetében politikussá lett, emez kiemelkedő politikai működése után szorosabban csatlakozott Egyesületünkhöz, melyben a mult kultuszán és a jelen erősítésén kívül, a művészet szeretetében és élvezésében, a tudomány és irodalom pártolásában és fejlesztésében elmerülő lelke annyi közösséget fedezett föl és mi közös törekvéseinkre benne hű barátot találtunk.

Brassói vándorgyűlésünk egyik elnökének, Hiemesch Ferencz polgármesternek halála kettős veszteséget érzettett, mert megtanultuk őt Egyesületünk és céljaink barátjaként ismerni és erős kapcsolatot találtunk benne, saját és száz testvéreink közös munkájára.

Vass Minka grófnő, Egyesületünknek buzgó patrónája, munkánknak mindvégig érdeklődő támogatója és közös célunkban odaadó társunk volt. Annak az eszményi munkának, mely az Erdélyi Múzeumot megteremtette, nem csupán látója és tudója volt, hanem letéteményese is. Az ő hű emlékezésében az egykorú eseményeken kívül, az egykori eszmény is folytatkozás nélkül maradt meg és éltető szeretetté nemesbült, a Múzeum életét és haladását kísérve és táplálva. Halála hírére méltán éreztünk meghatottságot, hogy érte, ki a Múzeum bölcséje körül annyi szeretettel forgolódott, tudunk-e valamit tenni, ha mást nem, elhunyo szeme világa elé varázsolni a Múzeum jövőndő nagysága képét?

Egyesületünk választmánya mindig hűségesen gondoskodott arról, hogy veszteségünk fölött érzett mély részvétünknek illő módon kifejezést adjon. Végasztaló soraink mellett, melyek a gyászolóknak voltak hivatva enyhülést szerezni, kegyeletünk, hálánk és emlékezésünk szalagjaival átfont koszorúinkat is elküldtük.

Az egyes ember hosszabb ideig ül bánata mellett, munkára rendelt Egyesületünk részvéte adóját megadva, hamarabb kénytelen eszmélni és az életnek sürgető szavára, veszteségeit új erőkkkel pótolni, társaságunkat új tagokkal gyarapítani. Erre valóban szükségünk is van, nem csupán azért, hogy többen, hathatósabban dolgozhassunk, hanem azért is, hogy a lejárt turnussal elmaradók helyét betöltsük. Egyesületünkben az év folyamán tizenegy rendes tag lépett ki s 19 rendes és 8 pártoló tagot kilépettnek kellett tekintenünk. Választmányunk sajnálattal tapasztalta, hogy tagjaink közül néhányan nem tesznek, vagy nem tehetnek eleget kötelességüknek. Intézkedett tehát, hogy tagsági viszonyuk rendeztessék; erre való törekvésünk eredményéről alább kellett megemlékeznünk.

Ez évi szaporodás tehát 44 rendes, 26 pártoló, összesen 70 tag, töröltetett és kilépett 23 rendes tag, 13 pártoló tag, meghalt 3 alapító, 8 rendes tag.

Egyesületünk tagjai számáról az alábbi kimutatás hű képet ad, vagyis volt 1911 december 31-én :

Igazgató tag	—	—	—	—	—	—	20
Alapító tag	—	—	—	—	—	—	60
Rendes tag	—	—	—	—	—	—	643
Pártoló tag	—	—	—	—	—	—	126
Kedvezményes pártoló tag	—	—	—	—	—	—	76

Együtt — 925

A velünk közös célokat szolgáló egyesületek meghívását mindenkor szívesen fogadva, 1911 folyamán résztvettünk Nagyszében városa és Szebenmegye ünnepén, melyet e két törvény-

hatóság lelkes közönsége Petőfi Sándor szebeni tartozkodása emlékére közadakozásból állított emléktábla leleplezésére rendezett. Petőfit száz testvéreink, ha eredetiben nem ismerhették volna, *Melas* H. fordításából is megismerhették s *Grimm* tanulmánya alapján is méltathatták, ha saját irodalmunkból méltányolni meg nem tanulták volna. A világirodalom három nagy lírikusa közé sorolt Petőfit a németek előtt *Meltzl* Hugó Grimmet megelőzve, igen sokkal előbb mutatta be, és így a szebeni emléktábla előtt valósággal irodalmi ünnep folyt le, amelyen elnökségünk kérésére dr. Connerth János, nagyszzebeni tanár, társunk, jelent meg képviseletünkben és áldomásában hűségesen áldozott megbízóival Petőfi géniuszának. A Hunyadmegyei Történelmi- és Régészeti Társulat közgyűlésén dr. Roska Márton képviselte Egyesületünket. A közgyűlés napirendjére tűzött előadása nemcsak képviselletesünköt, hanem egyben törekvéseink közösségét és munkánk folyását is igazolta. A Székely Nemzeti Múzeum épülete alapköve letételén dr. Daday Vilmos társunk volt jelen Egyesületünk képviseletében. Új múzeum és itt Erdélyben, törekvésünk térfoglalását, a múzeumi gondolat hódítását jelenti, természetes tehát, ha onnan nem akartunk elmaradni. A Múzeumok és Könyvtárak Országos Szövetsége ez évi közgyűlését a régi Erdély kulcsának tekintett Váradon tartotta; melyen Egyesületünket dr. Karácsonyi János és Seprődi János társaink képviselték. Csupán azt sajnáljuk, hogy a közgyűlés egybeesett vajdahunyadi vándorgyűlésünkkel s így hozzánk illő részvételünk helyett képviselleteséssel kellett megelégednünk.

A nyolczadik nemzetközi zoológiai kongresszus nemzetközi bizottságot szervezett, mely a nápolyi zoológiai állomás megalapítójának, *Dohrn* Antal életbúvárnak méltó emléket van hivatva emelni. E bizottság magyar osztályában Egyesületünket gr. Esterházy Kálmán elnök és dr. Lechner Károly alelnök képviselik. Az EMKÉ-t negyedszázados ünnepén üdvözlő irattal köszöntöttük s ünnepi közgyűlésén gr. Esterházy Kálmán elnök, Kelemen Lajos titkár, dr. Menyhárh Gáspár ügyész és Tanács József ellenőr vettek részt az EME. képviselletesében. Az EKE. *Bercsényi* turistaháza fölvatására Tanács József, dr. Ruzitska Béla és Karl Béla társainkat; a kolozsvári Iparos-Egylet ötvenéves jubileumi ünnepére dr. Márki Sándor, Spáda János és Gazelli Árpád társainkat; az erdélyi pénzügyintézetek szövetségének alakuló közgyűlésére dr. Lechner Károly alelnököt és a Marianum leány tan- és nevelő intézet ünnepi megnyitására dr. Szabó Dénes vál. tagot kértük föl Egyesületünk képviselőitül. A nagyajtai Kriza-emléknapra és a balázsfalvi Astra jubiláris ünnepére távirati üdvözlést küldöttünk. A Doborjában Liszt Ferenc és Zomborban Erzsébet királyné emlékére állítandó emlékművek és az örményesi református templom építő bizottsága részéről közreműködésre kérttünk föl; Stefanescu Gergely bukaresti egyetemi tanár elhunytáról szomorú értesítést kaptunk, az alábbira választmányunk részvételnyilatkozatot tett. A stuttgarti természetbúvárok társasága, a *Kosmos*,

kérte, hogy folyóirata számára egyesületünk természettudományi munkásságáról értesítsük. A kérés teljesítésével az illetékes szakosztály bízott meg. Az erdélyi róm. kath. egyházmegyei központi alapítványi pénztár kérésére ez év elejétől közművelődési tevékenysége elismerésül, neki, mint a Haynald-féle alapítvány örizőjének, általános kiadványainkat és a bölcsészet-, nyelv- és történettudományi szakosztály kiadványait engedélyeztük. A *Minerva*, a Központi Statisztikai Hivatal, a *Magyar Minerva* részére elküldöttük a megfelelő közleményeket, végül a Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter úr kívánságára összeállítottuk és közöltük az EME körében tartott előadások statisztikáját és az *Országos Magyar Kereskedelmi Egyesülés* elnöksége tájékoztatása céljából megküldöttük a jog- és társadalomtudományi szakosztály által rendezett tanfolyamokról szóló jelentéseket.

Ha a hozzánk közelálló, vagy bennünket érdeklő intézményekkel szövődött érintkezésünk eléggé élénknek bizonyult is, igazi hatásunk mégis azokban a kapcsolatokban található, melyeket a saját közönségünkkel kerestünk és kötöttünk. Követtük ezekben az újjáalakulás gyakorlatát vándorgyűlésünk, népszerű tudományos előadásaink és első képkiallításunk rendezésével s követtük az előttünk járók csapását gyűjteményeink és szakosztályaink működésében. Ez utóbbi állandó és mindig gyümölcsöző hatással van látogatóinkra, hallgatóinkra és olvasóinkra, viszont azonban tagjainkkal és közönségünkkel való benső és közvetlen érintkezésre előadásaink és vándorgyűléseink szolgálnak kedves alkalmakul.

Ötödik vándorgyűlésünket Hunyadvármegye és Vajdahunyad város közönsége szíves meghívására a Hunyadiak sásfészkében, Vajdahunyadon, múlt évi október hó 7—9 napjain tartottak. A XV. század romantikáját hűen őrző lovagvár, mely a nyugati művelődést Európa Keletén oltalmazó vajda és meghonosító nagy király dicsőségét hirdeti, mely kitörölhetetlen eszményünket: a független, hatalmas magyar királyságot őrzi; míg a XX. századnak kitűnően fejlett bánya- és kohóiparát amerikai benyomásokkal éreztető állami vasgyár a magyar föld áldott és a magyar munka áldó hatalmát rajzolja.

Egyesületünk szinte beszélő czimerétül nézte és látta vendéglátó városunkat, mely csodálatos harmoniában az ősi dicsőség verőfényétől aranyozva és a *ma* szorgos munkáját üzve, eszmélet feladatunkra: őrizni hagyományainkat és dolgozni jövőnkért. S mikor a vár lovagtermében tartott közgyűlés szónokai: dr. Márki Sándor a történelmi tudat megtartó erejét, dr. Csánki Dezső a Hunyadiház politikai jelentőségét és Möller István a vár építésének titkait fejtegették, a XX. századra alig emlékeztetett más, mint a Huszárvárban ziháló kohók fűjása. Ez az óra feledhetetlen benyomásokkal gazdagította lelkiünket. Vándorgyűlésünk Emlékkönyve ez emlékezetes napok minden mozzanatáról beszámol, így a részletek ismertetése s lefolyásának története helyett még csak arról a vendégszeretetről illik szólanom, melyben a megye, a város és teljes kényelmet

ízléssel párosító vasgyári Otthon lekötelező előzékenységgel részé-
sítették. Talán szabad e kirándulás maradandó hatását abban a
tapasztalatban foglalni össze, hogy köztünk és vendéglátó gaz-
dáink között szinte első pillanatra kölcsönös és ragaszkodó vonzalom
szövődött, melynek alapját valószínűleg az vetette meg, hogy egy-
másban közös munkára hivatott társakat találtunk. A mit hirdetünk,
valóra váltva áll elénk: megbecsülik a multat és dolgoznak a
jövendőért; amire büszkék s amiért dolgoznak: a történet kultusza
és a magyar műveltség, Egyesületünk programja. Ezt mi a vas-
gyári otthon és a gyalári kaszinó részére felajánlott kiadványainkkal
és a városi polgári kör könyvtárának adományozott nagyobb
könyvgyűjteménnyel is iparkodtunk igazolni.

Népszerű tudományos előadásaink sorozatát november és
december havában tartottuk meg. Előadóink ez alkalommal is
gazdag, változatos és közérdekű program nyújtására képesítettek
és magas színvonalú előadásokat tartottak. Sajnálattal kellett tapasztal-
ni, hogy sorozatunk látogatottsága évről-évre csökkent. Nem
szabad azonban feledni, hogy azóta részint az Egyesület szak-
osztályai, részint rajtunk kívül állók éppen a tél elején egyre
növekvő kedvvel követték példánkat. Természetes tehát, ha az
előadások gyakoriságuk miatt részint veszítettek vonzó hatásukból,
részint megosztották a város közönségét. Tanulságul megmarad
azonban, hogy ezen a téren mi adtunk követendő példát s hogy
jó példát adtunk, az események igazolták. De gondolkodóba kell
esnünk a felett is, hogy jövőre ne keressünk-e más alkalmat
közönségünkhöz való férkőzésre, vagy előadásaink rendezésében
ne tegyünk-e változtatást. Előadásaink rendje ez év folyamán a
következő volt:

I. November 7-én, *Seprődi* János ref. kollégiumi tanár
Liszt Ferencz.

II. November 14-én, *Dr. Cholnoky* Jenő egyetemi tanár,
Tripolisz.

III. November 21-én, *Förstner* Tivadar ipari szakiskolai
tanár, *Az anyag igazsága.*

IV. November 28-án, *Dr. Pataki* Jenő városi tiszti orvos,
Régi magyar orvosok.

V. Deczember 5-én, *Dr. Kosuthány* Ignác egyetemi tanár,
A magyarországi egyházak alkotmánya.

VI. Deczember 12-én, *Dr. Pósta* Béla egyetemi tanár,
Régi ötvösség Magyarországon.

Egy kísérletünk már az idén is sikerült, értem első képkiallí-
tásunk megnyitását, noha éppen előtte egy másik képkiallítás záró-
dott s utolsó hetében egy vándor képkereskedő ütött vásárt. Merész
Gyula, Kolozsvár szülötte és képtárunk tb. öre, könyvtárunk kiállít-
tási termében és bölcsészettudományi szakosztályunk égisze alatt,
párizsi tanulmányait és hazatérte óta készült műveit állította ki.
Első tárlatunk sikerét megállapítva, azt is megállapíthatjuk, hogy

Merészben művészete és talentuma szerint alapos reményre jogosító festőt mutathattunk be s hogy sok felé igénybe vett tagjaink és közönségünk szívesen látogatták tárlatunkat, sőt vásárlási kedvről is szólhatunk. Ez a kísérlet régi törekvésünk megvalósítása kezdetét jelenti: a művészi és műipari ízlés fejlesztését és a művészeti alkotások megszerettetését és azt jelenti, hogy Kolozsvárnak van már ily célra minden igényt kielégítő alkalmas helyisége is. A december 3-án két hétre megnyitott, de 22-ikéig meghosszabbított tárlat közönsége azt is elárulta, hogy művészi igényei vannak, hogy ezek ápolását és fejlesztését szívesen várja Egyesületünkől.

Táraink és szakosztályaink jelentései hűen tájékoztatnak ez évi munkásságukról, de működésük kimagasló eseményeit és végső eredményét az egyes jelentések alapján itt kell röviden összefoglalni.

Könyvtárunk ez évi gyarapítása és anyagának rendszeres földolgozása mellett különleges gyűjteményei közül az idén a kézírattár rendezését és fölállítását kezdte meg s abban a reményben, hogy a felállítást a folyó év alatt be fogja végezni tudni. Addig is, míg a végleges eredményt látnók, már is egy igen tiszteletre méltó és értékes gyűjtemény kialakulását lehet megállapítani. Az évi gyarapodással annak földolgozása lépést tartott, sőt az elmúlt év végén munkába áll rendkívüli erővel az elmaradt sajtóügyi köteles nyomtatványok hátrálékát is pótolni lehetett. A munkában eltöltött esztendőnek beszélő tanúi a kimutatások adatai s a könyvtár kiépülésében való haladásnak az év folyamán megnyílt könyvkötő és fényképező műhelyek. Közönségünk úgy is, mint látogató, úgy is, mint támogató, hálaunkra érdemes módon érdeklődött könyvtárunk iránt.

Erem- és régiségtárunk gyönyörű jelentése örvendetes gyarapodásával, megnyugtató munkájával és erős fejlődésével mindenben alkalmas arra, hogy úgy az egész gyűjteményről, mint annak nagy jelentőségéről teljes elismeréssel szóljunk. De viszont éppen annyi s éppen oly jogosult aggodalommal tekintünk mostani elhelyezésére. Mert ennek az igazán értékes gyűjteménynek mindene megvan arra, hogy a hozzá fűzött várakozást méltó módon kielégíthesse, csupán otthona nincs, mert a városban szétszórt raktárokat és bérelt helyiségeket otthonnak nevezni nem lehet. Mivel ez nem csupán a gyűjteményt, hanem az abban folyó munkát is közéről érinti, múzeumi és egyetemi szempontból egyformán fontos, hogy a tárnak méltó otthonáról sürgős intézkedés történjék.

Ásványtárunk ez esztendei működésében két észrevétel tűnik föl, a melyek azonban sajátságos módon, mintha egymással szemben állának s egymást közömbösítő tényekül mutatkoznak. A gyűjtemény elhelyezése ellen ez a tár is joggal és méltán panaszolódik, de a benne folyó munkán a szorongó elhelyezés nyüge éppen úgy nem látszik meg, mint a régiségtárén. A mit legjobban igazol az a tapasztalás, hogy az Erdély természeti kincsei felé fordult figyelem, mely legszembetűnőbben a sármási földgáz kérdé-

sében keltett élénk tudományos és gyakorlati értékű mozgalmat, ásványtárunknak jelentékeny gyarapodásával járt együtt. Ez a gyarapodás az erdélyi medenczében végzett furások széké más furataiban a mozgalomnak szinte hitelesítő záradéka gyanánt fogható föl. A mi megint a megkövült élet gyűjteményének a lüktető étellel való szoros kapcsolatát jelenti.

Állattárunkat az új helyiség elfoglalásának, a fészekrakásnak gondoljai foglalták le s e munka eredménye gyanánt meg lehet állapítani, hogy a közel jövőben az erdélyi faunának igen vonzó képe fog benne kialakulni. A számban és gyakorlatban megfelelő személyzet hiánya nem csupán az állattár panaszából hallatszik, de kétségtelen, hogy a berendezkedés és elhelyezkedés munkájában most az állattárnak legégetőbb szüksége.

A *növénytár* jelentése kiemeli a gyűjtemény örvendetes átalakulását és a házsongárdi telek megszerzése fölötti örömet, mely olyan fekvésű botanikus kertet ígér a múzeumnak, hogy párját kell keresni. Sürgeti azonban egyfelől a botanikus kert, másfelől a herbarium és a botanikus múzeum érdekében egyaránt szükséges teendők „gyors ütemű” megvalósítását. Egyesületünk érdekében kötelességünk rámutatni arra, hogy e munkálatok sürgősségét az igazgató a múzeumi anyagnak szánalmas pusztulásával, *e megdöbbenő kilátással*, követeli.

Az Egyesület működésének másik, tudományos irányú munkája részint az egyes gyűjteményekben, részint a szakosztályokban folyik. Örvendetes jelenségnek kell tekinteni, hogy a szakosztályok és a velök kapcsolatban álló tárak eddigi egymásra utaltsága lazulni kezd. Mert míg eddig a szakosztályok főként a tárakban folyó tudományos munkára voltak kénytelenek szorulni s a tárak munkájuk eredményeit főként a szakosztályok útján tudták irodalmilag értékesíteni, ma már mind jobban érzi mind a kettő, hogy útjuk egymástól elválni készül s mindnyájan érezzük, hogy ez a fejlődés útja és törvénye. A bölcsészettudományi szakosztály folyóirata, az *Erdélyi Múzeum* az érem- és régiségtár folyóirata megalakulásával elvesztette ugyan a tártól nyújtott értékes tudományos anyagot, de viszont a tár folyóirata teljesen a saját igényei és keblüi szükségletei szerint alakulhatott ki. Ugyanakkor pedig az *Erdélyi Múzeum* bár tartalmilag károsodott, az egészen szakbeli dolgozatok helyét kénytelen volt általánosabb érdekű közleményekkel pótolni. Folyóiratunk még a könyvtárral állana szorosabb összeköttetésben, azonban a könyvtári tudományok fejlődésök és még jobban elvont természetök miatt alig illenek bele s azok is új, önálló közlőnyt kívánnak. Mivel a tárak szakszerű közleményei az általánosabb jellegű tudományos folyóiratba tulajdonképen csak anyagi kényszerűségből sodródtak, mivel a tudományos érdek az anyagi kényszerűségnél hatalmasabb: mindenképen örvendetes jelenség, ha az egyesület munkája megosztásra törekszik. Az *Erdélyi Múzeum* így magától fog általános tudományos folyóirattá átalakulni, amit annál könnyebben tehet, mert saját szakosztályán kívül ez

időszerint a jog- és társadalomtudományi szakosztály tagjait is illeti. A folyóirat állami segélyének fölemelésére irányuló törekvésünk eredménytelen volt ugyan, de reméljük, hogy nem marad reménytelen.

Ugyanaz a törekvés, mely az érem- és régiségtár önálló folyóirata megindításában diadalmaskodott: a természettudományi szakosztály kiadványát a *Múzeumi Füzeteket* a három természettudományi gyűjtemény között osztotta meg. E szerint új alakjában már a három tár tudományos kiadványa gyanánt fog megjelenni. Sajnálatos, hogy a szakosztály kiadványaiban időbeli hézagok mutatkoznak. Mivel pedig ennek pusztán anyagi okai vannak, a mulasztást nem a tárákban és szakosztályban folyó komoly munka rovására, hanem szegénységünkre kell visszavinni. Az anyagi eszközökben sajnálatosan érzett fogyatkozás az oka annak is, hogy az orvostudományi szakosztály folyóirata redukált terjedelemben kénytelen megjelenni. Holott a szakosztály heti üléseiből bőven jut más idegen folyóiratoknak, a mi kétségtelenül elismerésre számító eredménye a szakosztály működésének, de viszont szegényedése is a szakosztály folyóiratának.

Mivel a szakosztályok jelentései elé vágni nem kívánok, itt csak annak az örvendetes ténynek megállapítására kell szorítkoznom, hogy az Egyesület működésének mind a két iránya a kétségbevonhatatlan fejlődés és a szemmel látható eredmények útján halad. A múzeumi és akadémiai feladatok nem szemben állanak egymással, hanem vállt-vállhoz vetve. Ez örvendetes eredmények alapja az az elv, mely az Egyesület kormányzásában hatalommá lett, hogy az Egyesület fejlődése és virágzása csupán akkor várható, ha a múzeumi és akadémiai feladatok egyensúlyban állanak. Látni való, hogy ma mind a két elv organumai panaszkodnak, de egyik sem a másikra, hanem valamennyien anyagi helyzetünk korlátoltságára. Látni való, hogy minden szervünk dolgozik, de nem egymás kárára, hanem az egyesületi munka gyarapítására.

Ez a kölcsönösség teszi lehetővé, hogy az Egyesület mindennapi teendőin túl, távolabbi feladatok felé is néz. Alapítójának kultuszát kívánván szolgálni, irodalmi emléket állít gr. Mikó Imre műveinek előkészítés alatt lévő irodalmi munkáiból. A fiágon kihalt Alapító nevét munkái és legjelentékenyebb alkotása, ez a mi Múzeumunk, fogja őrizni, mert kétségtelen, hogy Mikó kultuszát parlagon hagyni nem szabad. Erre fog szolgálni az egyesület jubiláris albuma (1859—1909) és néhai Újfalvi Sándor emlékiratai. E két mű sajtó alatt van s alkalmas lesz arra, hogy Egyesületünk iránt tartózkodás nélkül tiszteletet gerjessen. Mert igazolni fogja mindenik, hogy Egyesületünk, a mai nehéz és anyagiakra hajló korban is, az erkölcsi tartozások lerovását tartja inkább számon. Mikor Újfalvi végrendeletének az a pontja, hogy emlékiratai kiadását az Egyesületnek biztosította, kiderült; mikor a jubileumi esztendőben az alapító érdemei szinte elhomályosították a tőle alapított intézményt; mikor a Múzeum félszázados története annyi nemes áldozat és annyi ritka erény megismerésére tanított, az

Egyesület habozás nélkül határozta el, hogy Alapítójának műveit, Újfalvi Emlékiratait kiadja s a Múzeum történetét, múltját és jelenét ismertető emlékalbumot fog adni.

Irodalmi tevékenységünk rajzához meg kell emlékeznünk a Kovács Sámuel-féle ballada pályázat eredményéről. A bíráló bizottság jelentése alapján választmányunk *Trencsény* Károly, zombori tanárnak *Majlát István* című pályaművét jutalmazta. Néhai Finály Henrik emlékére fiai a jubileum évében alapítványt tettek. Az alapító levél megerősítése után az alapítvány kamatainak odaítéléséről ez évben lehetett csak intézkedni. A bíráló bizottság 1909-re az *Erdélyi Múzeum* 1909 folyamában „Vénus szobor régiségtárunkban” című tanulmányaért dr. *Buday* Árpádot; 1910-re az ugyanott (1910) „A székelyszombori és szenterzsébeti oltárok” című tanulmányaért *Róth* Viktort ajánlván, választmányunk a bizottság javaslata értelmében intézkedett.

Tagjaink számának örvedetes gyarapodásával lépést tartani igyekeztünk s kötelességül ismertük, hogy részükre az egyesület életét ismertető *Évkönyvünket* és vándorgyűléseink *Emlékkönyveit*, amint eddig, ez esztendő folyamán is megküldjük. Amazok sorozata ma már nem csupán Egyesületünk működésének beszédes tanui, hanem egyben a nemzeti közművelődési mozgalmaknak is értékes aktái; emezek viszont bizonyosságai annak a tudatos munkának, melyet magunk részére kiszabtunk.

E kiadványoknak s az adminisztrációnak egyre növekvő kiadásai a központi igazgatást mind jobban terhelik, úgy, hogy pénzügyi háztartásunk egyensúlyát, csak a leggondosabb figyelemmel tudjuk biztosítani. Pedig táraink és szakosztályaink javadalmazása még mindig az 1906-iki redukált költségvetés alapján történik, kivéve a jog- és társadalomtudományi szakosztályt, melynek javadalmát, tekintettel örvedetesen terjedő működésére és hatására, emelni kellett. Pénzügyeink így az adott viszonyok között megnyugvást keltenek, de az *adott viszonyok* fölismerése annál vaszkosabb kérdőjelet állít eléink. Mert az Egyesület mai munkásságával: múzeumával, szakosztályaival, vándorgyűléseivel, az iskolán kívüli (szabad) oktatással, kiállításával, tudományos előadásaival és szociális intézményeivel (néphivatal, dispensaire) az egyesületi és társadalmi úton végezhető közművelődési és szociális munkának jóformán egész körét fölölelte, elfoglalta és meg akarja tartani. Ezek az adott viszonyok, tehát az Egyesületre váró kötelességek, és az Egyesületnek korlátolt anyagi ereje, ma még a kötelességeknek redukált teljesítését, azaz az anyagi erő korlátozó hatalmát jelentik, de mi már látjuk, hogy a ránk váró kötelességek mind jobban fognak szorítani és végezhetesök érdekében új források föl kutatására kényszeríteni.

Pénztárunk rendje, melyet kítünő pénztárnokunknak köszönhetünk, az idén is mintaszerű volt. A korábbi megállapodások szerint az arany alap kölcsönét törlesztjük, forgó tőkénket gyarapítjuk. Az állami segély kizárólag határozott rendelkezések szerint

használatván föl, az az egyesületi pénztár állapotát nem érinti. Alapjaink közül az év folyamán csakis a Lendvay Emil-alap gyarapodott s ma 5441 kor. 07 fillért tesz ki. Bizonyára mindannyiunk gondolatát fejezzük ki, midőn választmányunk határozata alapján örömmel javasoljuk, hogy Lendvay Emil kir. tan., úrnak, az Erdélyi Bank vezérigazgatójának úgy pénztárunk gondozásáért, mint a Lendvay-alap újabb gyarapításáért a közgyűlés köszönetet mondjon.

Választmányunk minden törekvése az idén is az volt, hogy Egyesületünk minden szervének, a táraknak úgy, mint a szakosztályoknak megadhassa mindazt, amire szükségük van. S mégis az egyes jelentésekben hol lappangva, hol elfojtva, hol rejtett panasz, hol nyílt kivánság alakjában ki nem elégíthető vágyak, égető szükségletek, sőt egyenes veszteségeink bejelentése hangzik felénk. A könyvtár javadalmának és személyzetének elégtelensége minden gyűjteményre illik, a hely szűke és alkalmatlan volta, melyet ezidő szerint legjobban az érem- és régiségtár érez s melynek megoldását annyira sürgeti, közös fogyatkozása ásvány- és növénytárainknak. Gyűjteményeink éppen úgy érzik, mint szakosztályaink, hogy megfelelő anyagi eszközök hiányában, a keblökben folyó tudományos munka eredménye nagyobb felében véka alá rejtett világosságul marad. Ugyanazok a panaszok, melyek évek óta fölhangzanak, kelnek szárnyra ma is; ugyanazok a szükségletek, melyek évek óta rendszeresen előállnak, megvannak ma is; a kötelezettségek azonban, melyek e korlátozott helyzet miatt csak részben voltak elláthatók: a haladó idő igényeivel és a fejlődő élet követelményeivel arányosan nőttek.

Egyesületünk negyven esztendőtt meghaladó idő alatt saját czéljából egymaga végezte mindazt, (múzeuma gondozását, a tudomány művelését és az iskolán kívüli oktatást), a mire alapszabályai kötelezésén kívül művelődési ösztöne és tudatos programja Erdélyben és Kolozsvárott kötelezték. A Magyar Nemzeti Múzeumon kívül, nyilvános és állandó múzeumi munkát a legújabb időkig csak Egyesületünk végeztetett. A tudomány művelése és terjesztése évtizedekig csupán az Egyesület körében folyt s ha mást nem ért volna el, legendő érdeme és dicsősége, hogy a második egyetem tudományos és közművelődési keretét megteremtette. Amíg az Egyesület önzetlen hűséggel mindezt maga végezte, azalatt a Királyhágon túl egyre-másra új meg új intézmények alakultak, mivel az idő nem vár s mert a kultúrában való késedelem már hanyatlást hírdet. A közművelődési szükségletek élénken dörömböltek az illetékes minisztérium kapuján, mire a minisztérium egyfelől a múzeumi ügyek hathatósabb képviselőjére, másfelől az iskolán kívüli oktatás irányítására új szerveket alkotott és az irodalmi és tudományos ügyek intézésére is külön ügyosztályt szervezett.

Egyesületünk benső örömmel látta az új világ megértésének e bizonyosságait, annál is inkább, mert azokban saját társadalmi törekvései és munkássága állami elismerését és jóváhagyását kellett szemlélnie. Közművelődésünknek ez új szerveihez bizalommal for-

dúlt tehát támogatásért és hálásan ismeri el, hogy nem eredménytelenül. Az 1904 óta engedélyezett állami segély lassú növekedése azonban még mindig nem képesít arra a munkásságra, melyre Egyesületünk kitünő és gazdag gyűjteményei, a köréje csoportosuló komoly és képzett erőkre támaszkodó tudományos szakosztályai által hivatva van, melyre exponált helyzete kötelezi. Meg kell ugyanis már egyszer állapítani, hogy az alapításban rejlő társadalmi szervezetünk és a kolozsvári tudományos egyetemmel való szerencsés kapcsolatunk következtében olyan szerve vagyunk a nemzeti közművelődési politikának, mely eddigi munkásságunk és nemes hagyományainkhoz való törhetetlen ragaszkodásunk alapján országos jelentőségre emelkedett. Ha Egyesületünk s az általa képviselt intézményeink nem állnának, föl kellene azokat állítani.

Kérdés azonban, hogy ezt a szervezetet, mely belső szükségből jött létre és a maga erején nőtt meg, mai tökéletességében föl lehetne-e ma állítani? A társadalom ma sokkal önzőbb és nehezebben mozgó, sem hogy ily kísérlet a meglévő eredménnyel kecsegtethetne. Kérdés, hogy van-e annyi pénzünk, amennyivel gyűjteményeink mai gazdagságát össze lehetne vásárolni? Mindenki tudja, hogy tárainkban ma nemcsak az idejekorán megmentett műzeális anyagnak megszerezhetetlen kincsei vannak, hanem azt is, hogy azoknak tárgyi gazdagsága és művelődési emlékei bajosan mérhetők föl készpénzzel, tudhatja továbbá mindenki azt is, hogy gyűjteményeink műzeális szervezete és gyakorlata teljesen korunk színvonalán áll. Elmondhatjuk nyugodtan, hogy az Erdélyi Nemzeti Múzeum nélkül a közművelődési intézmények, szakosztályaink nélkül a tudományos élet nagy kárt vallanának.

Ebből az igazságból nem von le semmit, hogy mi magunk állapítjuk meg, ellenben a magyar közművelődési politika intézésére jellemző, hogy magunknak kell mindezt elmondanunk.

Évkönyveink jelentéseire hivatkozva, gyűjteményeinket föl említve és kiadványaink sorozatait idézve, ötvenhárom esztendő munkáját és szemmel látható eredményeit hívjuk föl igazolásul. Ezt téve, nyugodtan kérdezhetjük meg, van-e az egész magyar glóbuson még egy olyan társadalmi intézmény, mely a mi közművelődésünkért ennyit dolgozott? S van-e egy is, melyet a Magyar haza ily kevéssé támogatott. A M. Tud. Akadémiát kivéve, melynek föladata más s a Magyar Nemzeti Múzeumot kivéve, mely állami kezelésben áll, egy sincs. Pedig gyűjteményeinket a Nemzeti Múzeumé, tudományos munkánkat az Akadémiáé mellé lehet sorolni.

Azt gondolom, t. Közgyűlés, hogy ebben a teremben senki sincs, aki az elmondottakat pusztán följajdulásnak, vagy panaszos szemrehányásnak tekintené, ellenben mindannyian a végső szükség kényszerűségének ismerjük föl. Mert minket itt ezen a ponton nemcsak a ránk maradt hagyomány érintetlen megóvása, hanem kultusza is kötelez. Szerencsésen kapcsolódik össze a mai élet követelése

és hagyományaink parancsa, mert mind a kettő a nemzeti élet szellemében fejlett és kiterjedt munkát követel tőlünk. Szerencsésen alakult a mi helyzetünk is, hogy ezt a parancsot fölismertük. Ime tőlünk már nem a vállalkozásra való elhatározás függ, hanem annak megválasztása, hogy melyik útra lépünk? Arra-e, melyet eddig a körülmények nyomasztó hatása alatt jártunk, vagy pedig arra, melyet járnunk kellene, ha itt mind annak meg akarnánk felelni, amit helyzetünk, hagyományaink, kötelességük tőlünk követel.

Érezzük korlátozott vagyoni helyzetünkön kívül azt is, hogy minket a nagy magyar élet és társadalom, melynek védelmére Szent László az erdélyi magyarságot szervezte, nem ismer. Vagy elég erősnek hisz arra, hogy saját erőnkől képviselhetjük az új idő szellemében a daliás király politikai hagyományát, vagy saját karjáról hitte, hogy az ide is elér. Így is, úgy is téved, de a mellett feledékeny is. Az aranyszájú mondának nemcsak ezt a politikai hagyományát felelji, hanem László herczeg tanácsát is: mert rövid karját és rövid kardját egyetlen lépéssel sem toldja meg.

Kolozsvár, 1911. januárius 9-én

az E. M. E. választmánya nevében

dr. Erdélyi Pál,

főtthkár.